

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
VI Međunarodni naučni skup

danas

SPECIAL
EDUCATION
AND REHABILITATION
today

University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation
6th International Scientific Conference

*Zbornik radova
Proceeding*

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VI međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 14–16. septembar 2012.

The Sixth International Scientific Conference

**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, September, 14–16, 2012

**Zbornik radova
Proceedings**

Beograd, 2012.
Belgrade, 2012

**SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY**

**Zbornik radova
Proceedings**

VI međunarodni naučni skup
The Sixth International Scientific Conference
Belgrade, 14–16. 9. 2012.

Izdavač / Publisher:

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / for Publisher:

prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:

prof. dr Nenad Glumbić, doc. dr Vesna Vučinić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD

Tiraž / Circulation:

200

ISBN 978-86-6203-037-5

TIPOVI SINTAGMI U PROMENI KOMUNIKATIVNOG REGISTRA KOD UČENIKA ČETVRTOG RAZREDA¹

Maja Ivanović, Zorka Kašić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

U radu su opisane i bliže određene komunikativne sposobnosti učenika četvrtog razreda osnovne škole u pisanoj produkciji različite žanrovske orijentacije. Uspešno ovladavanje odgovarajućim žanrovskim i podžanrovskim karakteristikama je neophodno i podrazumeva se u procesu usvajanja funkcionalne jezičke i komunikativne pismenosti.

Osnovni cilj ovog rada je da se ispituju različiti sintagmatski tipovi i podtipovi i odrede komunikativne sposobnosti desetogodišnjaka u promeni registra. Korpus za analizu se sastojao od 42 narativna, 42 ekspozitorna i 42 argumentativna teksta (ukupno 126 pisanih radova) koje su produkovala 42 učenika jedne beogradske osnovne škole. Sintaksičkom analizom su izdvojeni tipovi sintagmi kod svakog ispitanika u sva tri žanra, a izvršena je i njihova potklasifikacija na osnovu strukturnih i funkcionalnih karakteristika. Dobijeni podaci su statistički obrađeni.

Tematska i žanrovska raznovrsnost je obezbedila pojavu većeg broja različitih tipova i podtipova zavisnih sintagmi što je omogućilo određeno diferenciranje žanrova na osnovu ovih sintaksičkih parametara. Zabeležena je pojava svih dvočlanih i višočlanih tipova sintagmi. Dobijeni rezultati upućuju na to da se žanrovi razlikuju na osnovu prisustva različitih tipova sintagmi, ali i na to da ova karakteristika nije dovoljno pouzdana za njihovu međusobnu diferencijaciju. Kvantitativna i kvalitativna analiza tipova sintagmi ipak pruža precizniji uvid u razvoj sposobnosti desetogodišnjaka u promeni komunikativnog registra. Uvid u razvoj pomenute sposobnosti kod tipičnih desetogodišnjaka može se iskoristiti u radu sa decom koja imaju jezičke teškoće i teškoće u opismenjavanju.

Ključne reči: komunikativna kompetencija, žanr, sintagma, desetogodišnjaci

UVOD

Terminu sintagma se u različitim lingvističkim školama pripisuju različita značenja, pa samim tim i podela može znatno da varira od jezika do jezika. U ovom radu pod sintagmom se podrazumeva značenje koje ovaj termin ima u savremenoj serbokroatistici. To je poseban tip sintaksičke konstrukcije koji se sastoji od centra ili leksičkog jezgra i jednog ili više zavisnih konstituenata ili atributa (Stanojčić, Popović, 2008). Njom se ne izražava predikacija, ali u strukturi iskaza predstavlja eksponente sintaksičke funkcije (Kašić, Milošević, 2010). Postojanje sintagmi je omogućeno karakteristikama punoznačnih reči da njihovo značenje može biti modifikovano značenjem drugih sintaksičkih jedinica koje se za njih vezuju.

Formiranje hijerarhijski viših sintaksičkih jedinica (konstrukcija) od reči kao osnovne je neophodno za komunikaciju. Poznavanje gramatičkih pravila, odnosno ulančavanje jezičkih jedinica i generisanje iskaza prema tim pravilima spada u jezičku kompetenciju. Međutim, za uspešnu komunikaciju nije dovoljno samo poznavanje gramatike za formiranje gramatičnih iskaza. Svaki diskurs, svaki tekst ima svoj komunikativni cilj. Da bi se taj cilj ispunio, govornik mora da poseduje i komunikativnu sposobnost. Jezik se ne može posmatrati izolovano od konteksta u kom se javlja. Svaki

1 Rad je realizovan u okviru projekata Jezici i kulture u vremenu i prostoru (OI 178002) i Evaluacija tretmana stečenih poremećaja govora i jezika (OI 179068) koje finansira Ministarstvo prosvete nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, ciklus naučnih projekata 2011-2014.

jezik je jezik u upotrebi i prilagođava situacionom kontekstu a počiva na: kompetenciji koda – poznavanju jezičkih sredstava i pravila za njihovo kombinovanje; i na komunikativnoj kompetenciji – poznavanju pravila za adekvatan izbor i upotrebu jezičkih sredstava u zavisnosti od komunikativnog konteksta (Halliday & Haasan, 1985; 1989; prema Ravid & Tolchinsky, 2002). Jezik nije homogen sistem, u njemu se stalno prepliće više tipova i nivoa varijacija. Situaciono određeni varijeteti koji se diferenciraju prema vanjezičkom kontekstu i komunikativnoj svrsi se uglavnom nazivaju registri, žanrovi ili funkcionalni stilovi (Ferguson, 1994; Berman, 2000; prema Ravid & Tolchinsky, 2002). Žanrovi, koji se vezuju za pisani izraz, mogu varirati tematski, strukturno, u odnosu na sadržaj i odgovarajuće sintaksičke konstrukcije, iz čega je proistekla podela na osnovne vrste teksta: narativni, deskriptivni, ekspoziorni i argumentativni.

CILJ

Osnovni cilj ovog rada je da se registruje upotreba različitih sintagmatskih tipova i podtipova u pisanom diskursu desetogodišnjaka. Takođe, cilj je bio i da se bliže odrede komunikativne sposobnosti učenika četvrtog razreda osnovne škole u promeni komunikativnog registra.

METOD ISTRAŽIVANJA

Korpus za analizu sastojao se od 42 narativna, 42 ekspoziorna i 42 argumentativna pisana rada učenika četvrtog razreda jedne beogradske osnovne škole (ukupno 126 radova). Radovi koji su ušli u korpus za analizu prikupljeni su tokom 2009. godine. Učenici različitih odeljenja četvrtog razreda imali su identičan zadatak – da tokom jednog školskog časa napišu sastav na zadatu temu. Na svakom času pisali su različitu vrstu teksta sa određenom temom (za narativni tekst – da *ispričaju* jedan događaj koji će pamtili; za ekspoziorni – da *objasne* razlike i sličnosti između zime i leta; i za argumentativni tekst – da *ubede* roditelje da se presele ili ostanu u istom kraju). Dobili su i istovetno štampano uputstvo koje ih je usmeravalo kako treba da izgleda njihov zadatak, koje delove treba da sadrži i podsećalo ih da svom sastavu daju i naslov. Kvantitativna i kvalitativna analiza obuhvatila je sledeće varijable: imeničke, pridevske, priloške i glagolske sintagme i dva posebna tipa sintagmi: partitivne i paukalne. Prilikom obrade imeničkih sintagmi, s obzirom na činjenicu da su one značajno nadmašile broj svih ostalih tipova sintagmi u korpusu, izdvojeni su podtipovi u odnosu na vrstu i broj zavisnih konstituenata: sa jednim kongruentnim atributom, sa dva i više kongruentnih atributa; sa jednim ili više nekongruentnih atributa; kombinacija jednog i drugog tipa atributa. Naročita je pažnja posvećena imeničkim sintagmama koje su kao zavisni član imale i jednu ili više zavisnih klauza (uglavnom odnosnih) zbog činjenice da se tradicionalno smatra da upotreba zavisnih klauza implicira viši nivo sintaksičkog razvoja, to jest viši stepen sintaksičke zrelosti (Silva, Sanchez Abschi, Borzone, 2010).

REZULTATI

Tabela 1 – Ukupan broj sintagmi u korpusu

Tip sint./Tip teksta	Narativni tekst	Ekspoziorni tekst	Argumentativni tekst
Imeničke	407	308	375
Pridevske	21	38	34
Priloške	10	17	9
Glagolske	2	1	0
Partitivne	32	33	41
Paukalne	14	42	9

Tabela 2 – Prosečan broj različitih tipova sintagmi u različitim vrstama teksta

Tip sint./Tip teksta	Narativni tekst	Ekspozitorni tekst	Argumentativni tekst
Imeničke	9,69	7,33	8,93
Pridevske	0,50	0,90	0,81
Priloške	0,24	0,40	0,21
Glagolske	0,05	0,02	0,00
Partitivne	0,76	0,78	0,98
Paukalne	0,33	1,00	0,21

DISKUSIJA

Kao što se može videti iz prethodne analize rezultata, imenička sintagma je daleko najfrekventnija. Raspon od minimalne 1 do maksimalnih 29 imeničkih sintagmi govori o distribucionoj rasprostranjenosti ovog tipa sintagme. Minimalni i maksimalni skorovi za pridevsku (0-4), prilošku (0-4), kao i za partitivnu (0-6) i paukalnu sintagmu (0-5), govore o njihovoj sporadičnoj upotrebi. Najniža frekventnost je registrovana u upotrebi glagolskih sintagmi (0-2). Značajno veći broj paukalnih sintagmi u ekspozitornim tekstovima – 42 u odnosu na narative – 14 i naročito argumentativne tekstove – samo 9 može se objasniti izborom teme u ekspozitornom tekstu koja je provocirala produkciju ovog sintagmatskog tipa, na primer: *dva godišnja doba, oba godišnja doba, ima četiri godišnja doba ...i sl.*

Što se duže školuju i što više pišu, međužanrovske razlike postaju manje rigidne zahvaljujući prelaznim žanrovskim formama. Drugim rečima, deca na starijem uzrastu proizvode manje tipične forme za određeni žanr (Berman, 2004) Većina stranih autora koja se bavi usvajanjem žanrovske pismenosti slaže se da škola nije u stanju da osposobi decu da pišu bilo koji tip teksta osim ličnog narativa (Purcell-Gates, Duke, Martineau, 2007) što u izvesnoj meri korelira sa rezultatima dobijenim u ovom istraživanju. *Pretakanje* ostalih žanrova u narativnu formu je prisutno i u osnovnoškolskim udžbenicima pa je i to otežavajuća okolnost u procesu sticanja funkcionalne i komunikativne pismenosti (Smith, 2001; prema Myhill, 2005).

ZAKLJUČAK

Kao glavni zaključak nameće se činjenica da desetogodišnjaci još uvek ne poseduju komunikativnu sposobnost promene registra, kao i to da se samo na osnovu frekvencije i upotrebe različitih sintagmatskih konstrukcija koje su oni proizveli tekstovi ne mogu žanrovski odrediti, to jest da žanrovska pripadnost tekstova zavisi od prisustva/odsustva i drugih jezičkih obeležja kako na mikroplanu, tako i na nivou makrostrukture (Beers & Nagy, 2011). Deca na ispitivanom uzrastu još uvek pišu i ekspozitorne i argumentativne tekstove koji strukturno vrlo liče na strukturu narativnih tekstova, verovatno zbog činjenice da se ovaj žanr najranije usvaja (još na predškolskom uzrastu) i da se složenost na planu sintakse kad je u pitanju ovaj žanr dostiže mnogo ranije nego kod ostalih žanrova (Crowhurst, 1983). Učenici četvrtog razreda još uvek ne poseduju repertoar odgovarajućih alternativnih jezičkih sredstava i sposobnost prepoznavanja žanrovskih varijacija.

LITERATURA

1. Beers, S. F., Nagy, W. E. (2011). Writing development in four genres from grades three to seven: syntactic complexity and genre differentiation. *Reading and Writing, 24*:183-202.
2. Berman, R. A. (2004). Form And Function In Introducing Narrative And Expository Texts: A Developmental Perspective. *Discourse Processes, 38* (1), 57-94.
3. Crowhurst, M. (1983). Syntactic Complexity And Writing Quality: A Review. *Canadian Journal of Education, 8*, 1-16.
4. Kašić, Z., Milošević, S. (2010). Sintagma i formiranje iskaza kod gluvih i nagluvih. U: J. Kovačević, V. Vučinić (urednici), *Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman, deo I* (str. 213-229). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
5. Myhill, D. (2005). Prior knowledge and the (re)production of school written genres. *Book Series Studies In Writing, 117-136*.
6. Purcell-Gates, V., Duke, N. K., Martineau, J. A. (2007). Learning to read and write genre-specific text: Roles of authentic experience and explicit teaching. *Reading Research Quarterly, 42/1*, 8-45.
7. Ravid, D., Tolchinsky, L. (2002). Developing linguistic literacy: A comprehensive model. *Journal Of Child Language, 29*, 417-447.
8. Silva, M.L., Sanchez Abchi, V. & Borzone, A. (2010). Subordinated clauses usage and assessment of syntactic maturity: A comparison of oral and written retellings in beginning writers. *Journal of Writing Research, 2* (1), 47-64.
9. Stanojčić, Ž., Popović, Lj. (2008). *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.

SYNTAGMATIC TYPES IN COMMUNICATIVE REGISTER SWITCHING IN FOURTH-GRADE STUDENTS

Maja Ivanović, Zorka Kašić

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

This paper aims to show that acquiring literacy is part of what is called linguistic acquisition beyond preschool years. We closely examined specific communicative competence in fourth grade students in written production of three different genres: narrative, expository and argumentative texts. One significant aspect of register switching is the ability to recruit different morphosyntactic structures and different types of syntactic phrases. To be linguistically literate means to possess a linguistic repertoire that encompasses a wide range of registers and genres.

The aim of this paper is to examine different types and subtypes of syntactic phrases in written production in fourth-graders, as well as their communicative ability with register switching.

The corpus was made of 42 narrative, 42 expository, and 42 argumentative texts produced by 42 fourth grade students of one Belgrade elementary school (126 texts in total). Each student wrote three different discourse genres during three weeks, one text per week, within 40 minutes each. All students were given the same instructions. Syntactic phrasal types for each student and discourse genre were marked off by syntactic analyses, and their classification and sub-classification were made, based on their structural and functional features. All types of nominal, adjective, adverbial and verbal phrases with two or more constituents were registered as well as some specific types of nominal and adverbial phrases.

The results show that the production of different phrasal types in every discourse genre is not the only feature that changes during register switching and that it cannot be a reliable characteristic in differentiating discourse genres. Nevertheless, these results can be useful in working with children with learning disabilities and with specific language impairment.

Key words: *communicative competence, genre, syntactic phrase, fourth graders*